

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Ужгородського університету

ISSN 2414-0260

серія

ХІМІЯ

випуск №2 (46)

2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ «ХІМІЯ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ISSN 2414-0260

**Засновник і видавець: Державний вищий навчальний
заклад «Ужгородський національний університет»**

Виходить 2 рази на рік

Заснований у жовтні 1996 року

Випуск № 2 (46) 2021

Ужгород – 2021

УДК 54
Н 34

**Науковий вісник Ужгородського університету.
Серія «Хімія». 2021, Випуск № 2 (46)**

Збірник наукових праць друкує статті, які містять теоретичні та практичні результати в галузі хімічних наук, охорони навколишнього природного середовища, а також методики викладання хімії та екології у вищій школі. Публікуються також огляди сучасного стану важливіших наукових проблем у галузі хімії, огляди наукових конференцій, які відбулися в ДВНЗ «УжНУ», а також матеріали присвячені ювілеям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: Барчій І.Є., д.х.н. (Україна)
Заступник головного редактора: Сухарев С.М., д.х.н. (Україна)
Члени редколегії: Антонович В.П., д.х.н. (Україна); Базель Я.Р., д.х.н. (Словаччина); Ворохта М., PhD (Чехія); Драбович Й., д.н. (Польща); Іщенко О.В., д.х.н. (Україна); Лендел В.Г., д.х.н. (Україна); Марійчук Р.Т., PhD (Словаччина); Мілюкін М.В., д.х.н. (Україна); Онисько М.Ю., д.х.н. (Україна); Онисько П.П., д.х.н. (Україна); П'ясецькі М., PhD (Польща); Переш Є.Ю., д.х.н. (Україна); Пехньо В.І., д.х.н., академік НАН України (Україна); Сідей В.І., к.х.н. (Україна); Сливка М.В., к.х.н. (Україна); Студеняк Я.І., к.х.н. (Україна); Федорчук А.О., д.х.н. (Україна)
Технічний помічник редактора: Стерчо І.П., к.х.н. (Україна)

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21056-10856Р від 07.11.2014 року (раніше КВ №7972 від 09.10.2003 року).

Збірник наукових праць «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Хімія» внесений у Список наукових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019 р. (категорія Б, спеціальність 102 Хімія); Наказ МОН України № 261 від 06.03.2015 р.; Постанова Президії ВАК України № 1-05/4 від 14.10.2009 р.). Всі статті підлягають незалежному рецензуванню.

Видання індексується наукометричними базами даних: Camical Abstracts Service (CAS), WordCat, Crossref, BASE, Google Scholar.

Рекомендовано до друку Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (Протокол № 12 від 21.12.2021 року) та редакційно-видавничою радою університету (Протокол № 7 від 17.12.2021 року).

Адреса засновника та видавця: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 88000, м. Ужгород, вул. Підгірна, 46. тел. (03122)33341, факс: (03122)34202; e-mail: official@uzhnu.edu.ua
Веб-сайт видання: www.visnyk-khim.uzhnu.edu.ua

Адреса редакції:
88000, м. Ужгород, вул. О. Фединця, 53/1
тел./факс (+3803122)35091; e-mail: visnyk-khim@uzhnu.edu.ua

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCES
OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY
«UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»**

**SCIENTIFIC BULLETIN OF THE
UZHHOROD UNIVERSITY.**

**Series «Chemistry»
(Sci. Bull. Uzhh. Univ. Ser. Chem.)**

***NAUKOVIJ VÌSNIK UŽGORODS'KOGO
UNÌVERSITETU. Serìâ «Hìmiâ»***

COLLECTION OF THE SCIENTIFIC WORKS

ISSN 2414-0260

**Founder and publisher: State University
«Uzhhorod National University»**

Periodicity of 2 times per year

Founded in October, 1996

Issue № 2 (46) 2021

Uzhhorod – 2021

Scientific Bulletin of the Uzhhorod University.
Series «Chemistry». 2021, Issue № 2 (46)

Naukovij visnik Užgorods'kogo univrsitetu.
Seriâ Himiâ. 2021, Issue № 2 (46)

The collection of scientific works publishes articles that contain theoretical and practical results in the field of chemical sciences and environmental protection. Topics: inorganic chemistry, material science, analytical chemistry, organic chemistry; physical and colloidal chemistry, ecology, environmental safety.

EDITORIAL BOARD BY:

Editor-in-Chief:

Barchiy I., Dr. Sci., Ukraine

Deputies of Editor-in-Chief:

Sukharev S., Dr. Sci., Ukraine

Members:

Antonovich V., Dr. Sci., Ukraine; **Bazel Ya.**, Dr. Sci., Slovak Republic; **Drabowicz J.**, Dr. hab., Poland; **Fedorchuk A.**, Dr. Sci., Ukraine; **Ischenko O.**, Dr. Sci., Ukraine; **Lendel V.**, Dr. Sci., Ukraine; **Mariychuk R.**, PhD, Slovak Republic; **Milyukin M.**, Dr. Sci., Ukraine; **Onysko M.**, Dr. Sci., Ukraine; **Onysko P.**, Dr. Sci., Ukraine; **Pekhnyo V.**, Dr. Sci., Academic of Ukrainian National Academy of Sciences, Ukraine; **Peresh E.**, Dr. Sci., Ukraine; **Piasecki M.**, PhD, Poland; **Sidey V.**, PhD, Ukraine; **Slivka M.**, PhD, Ukraine; **Studeniyak Ya.**, PhD, Ukraine; **Vorokhta M.**, PhD, Czech Republic

Technical Assistant Editors

Stercho I., PhD, Ukraine

Certificate of state registration number KV 21056-10856R from 07.11.2014 (before KV 7972 from 09.10.2003).

Papers published in **Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Series «Chemistry»** are considered as publications suitable for Doctoral and PhD thesis (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 28.12.2019, № 1643 (Category B); Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 06.03.2015, № 261; Decree of the Presidium of HAC of Ukraine from 14.10.2009, № 1.05/4). All manuscripts are subject to independent reviewed.

Indexing: Camical Abstracts Service (CAS), WordCat, Crossref, BASE, Google Scholar.

Recommended for printing of Academic Council State University «Uzhhorod National University» (protocol No. 12 from 21.12.2021) and Editorial and Publishing Council State University «Uzhhorod National University» (protocol No. 7 from 17.12.2021).

Address of founder and publisher: State University «Uzhhorod National University», Pidhirna str. 46, Uzhhorod, 88000, Ukraine. Tel.: (03122)33341, fax: (03122)34202; e-mail: official@uzhnu.edu.ua
Website edition: www.visnyk-khim.uzhnu.edu.ua

Address of release editing's:

Fedencja str. 53/1, Uzhhorod, 88000, Ukraine
tel./fax (+3803122)35091; e-mail: visnyk-khim@uzhnu.edu.ua

ЗМІСТ (CONTENTS)

2021, Випуск № 2 (46)	Issue № 2 (46)	Стор.
90 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА П.П. КІША <i>90 YEARS SINCE THE BIRTH OF PROFESSOR P.P. KISH</i>		5-7
Стецьків І.А., Кордан В.М., Тарасюк І.І., Павлюк В.В. СИНТЕЗ ТА ЕЛЕКТРОХІМІЧНЕ ГІДРУВАННЯ ФАЗ $Tb_2Co_{17-x-y}Sb_xLi_y$ ТА $Tb_2Co_{17-x-y}Al_xMg_y$ <i>Stetskiv I.A., Kordan V.M., Tarasiuk I.I., Pavlyuk V.V. SYNTHESIS AND ELECTROCHEMICAL HYDROGENATION OF $Tb_2Co_{17-x-y}Sb_xLi_y$ AND $Tb_2Co_{17-x-y}Al_xMg_y$ PHASES</i>		8-15
Сідей В.І. ЗАКОНОМІРНОСТІ ХАРАКТЕРУ ФІЗИКО-ХІМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У КВАЗІБІНАРНИХ СИСТЕМАХ НА ОСНОВІ ТЕРНАРНИХ ГАЛОГЕНІДІВ $Rb_3(Cs_3)Sb_2(Bi_2)Br_9(I_9)$ ТА $K_2(Rb_2,Cs_2,Tl_2)TeBr_6(I_6)$: ПОЯСНЕННЯ В РАМКАХ МОДЕЛІ ЗВ'ЯЗКОВОЇ ВАЛЕНТНОСТІ <i>Sidey V.I. REGULARITIES OF PHYSICO-CHEMICAL INTERACTION IN THE QUASIBINARY SYSTEMS BASED ON THE TERNARY HALIDES $Rb_3(Cs_3)Sb_2(Bi_2)Br_9(I_9)$ AND $K_2(Rb_2,Cs_2,Tl_2)TeBr_6(I_6)$: EXPLANATION WITHIN THE FRAMEWORK OF THE BOND VALENCE MODEL</i>		16-21
Чорба О.Й., Філеп М.Й., Погодін А.І., Малаховська Т.О., Сабов М.Ю. ТРИАНГУЛЯЦІЯ СИСТЕМИ Cu-Sn-Se <i>Chorba O.J., Filep M.J., Pogodin A.I., Malakhovska T.O., Sabov M.Yu. TRIANGULATION OF THE Cu-Sn-Se SYSTEM</i>		22-27
Сабов В.І., Барчій І.Є., П'ясецькі М., Філеп М.Й., Погодін А.І., Сабов М.Ю. ФІЗИКО-ХІМІЧНА ВЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМІ $Ag_7PSe_6 - AgSbP_2Se_6$ <i>Sabov V.I., Barchiy I.Ye. M.B., Piasecki M., Filep M.J., Pogodin A.I., Sabov M.Yu. PHYSICO- CHEMICAL INTERACTION IN THE $Ag_7PSe_6 - AgSbP_2Se_6$ SYSTEM</i>		28-34
Бельтюкова С.В., Теслюк О.І., Лівенцова О.О. ВПЛИВ БИЧАЧОГО СИРОВАТКОВОГО АЛЬБУМІНУ НА ЛЮМІНЕСЦЕНТНІ ВЛАСТИВОСТІ ФЛАВОНОЇДІВ <i>Beltyukova S.V., Teslyuk O.I., Liventsova E.O. EFFECT OF BOVINE SERUM ALBUMIN ON THE LUMINESCENT PROPERTIES OF FLAVONOIDS</i>		35-40
Петруляк Я.Ю., Фершал М.В., Галас М.В. ГІДРОКСИКИСЛОТИ ТА ПОЛІОЛИ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ЕКСТРАГЕНТИ ДЛЯ ІОНОМЕТРИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ БОРУ В ҐРУНТАХ <i>Petruliak Ya., Fershal M., Galas M. HYDROXY ACIDS AND POLYOLS AS POTENTIAL EXTRACTANTS FOR IONOMETRIC DETERMINATION OF BORON IN SOILS</i>		41-48
Король Н.І., Головка-Камошенкова О.М., Сливка М.В., Тимошук С.А., Бойко Н.В. ПОРІВНЯННЯ ФУНГІЦИДНОЇ АКТИВНОСТІ ПРЕПАРАТУ ФЛУКОНАЗОЛ ТА СИНТЕЗОВАНИХ ФЛЮОРОВМІСНИХ 1,2,4-ТРИАЗОЛІВ <i>IN VITRO</i> ТА <i>IN SILICO</i> МЕТОДАМИ <i>Korol N., Holovko-Kamoshenkova O., Slivka M., Tymoshchuk S., Boyko N. COMPARISON OF FUNGICIDAL ACTIVITY OF FLUCONAZOLE AND FLUORINE-CONTAINING 1,2,4-TRIAZOLES VIA IN VITRO AND IN SILICO METHODS</i>		49-54
Фізер О.І., Фізер М.М., Кривов'яз А.О., Сливка М.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗАМІСНИКА В ТРЕТЬОМУ ПОЛОЖЕННІ НА ЕЛЕКТРОННУ БУДОВУ 1,3-ТІАЗОЛ[2,3-с][1,2,4]ТІАЗОЛУ <i>Fizer O.I., Fizer M.M., Kryvoviaz A.O., Slivka M.V. INVESTIGATION OF THE INFLUENCE OF THE SUBSTITUTE IN THE THIRD POSITION ON THE ELECTRONIC STRUCTURE OF 1,3- THIAZOLO[2,3-c][1,2,4]TRIAZOLE</i>		55-62
Повідайчик М.В., Онисько М.Ю. ЕФЕКТИВНИЙ СИНТЕЗ 5-ЙОДОМЕТИЛ-2- ФЕНІЛІМІНОТІАЗОЛІДИНУ <i>Povidaichyk M., Onysko M. AN EFFECTIVE SYNTHESIS OF 5-IODOMETHYL-2- PHENYLIMINOTHIAZOLIDINE</i>		63-67
Король Н.І., Головка-Камошенкова О.М., Сливка М.В., Русин І.Ф., Лендел В.Г. ПРОГНОЗУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ДІЇ S-ІЗОПЕНТЕНІЛ ПОХІДНИХ 1,2,4-ТРИАЗОЛ-3-ТІОНУ <i>Korol N., Holovko-Kamoshenkova O., Slivka M., Rusyn I., Lendel V. PREDICTING OF THE BIOLOGICAL ACTION OF S-ISOPENTENYL DERIVATIVES OF 1,2,4-TRIAZOL-3-THIONE</i>		68-73

Сабо Т.Ш., Кут Д.Ж., Кут М.М., Онисько М.Ю., Лендєл В.Г. ТЕЛУРОІНДУКОВАНА ЦИКЛІЗАЦІЯ 2-АЛІЛТІОХІНОЛІНКРБАЛЪДЕГІДУ <i>Sabo T., Kut D., Kut M., Onysko M., Lendel V. TELLURO-INDUCED CYCLIZATION OF 2-ALLYLTHIOQUINOLINECARBALDEHYDE</i>	74-79
Голуб Н.П., Голуб Є.О., Козьма А.А., Гурч А.В., Кузнєцова А.О., Бажів І.І., Русанюк Н.В. ДИФЕРЕНЦІЙНО-ТЕРМІЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНОЇ КАТАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ 50%Cu ₃ (PO ₄) ₂ •50%Ni ₃ (PO ₄) ₂ <i>Golub N.P., Golub E.O., Kozma A.A., Hurch A.V., Kuznietsova A.O., Bazhiv I.I., Rusaniuk N.V. THE DIFFERENTIAL THERMAL ANALYSIS OF COMPLEX CATALYTIC SYSTEM OF 50%Cu₃(PO₄)₂•50%Ni₃(PO₄)₂</i>	80-85
Мільович С.С., Гомонай В.І., Стерчо І.П., Кремса С.В. СОРБЦІЯ ІОНІВ ФЕРУМУ НА ПРИРОДНОМУ ТА МОДИФІКОВАНОМУ КЛИНОПТИЛОЛІТІ. ВПЛИВ ОКИСНЮВАЧІВ <i>Milyovich S.S., Gomonaj V.I., Stercho I.P., Kremza S.V. SORPTION OF FERUM IONS ON NATURAL AND MODIFIED CLINOPTYLOLITE. INFLUENCE OF OXYDANTS</i>	86-91
Голуб Н.П., Голуб Є.О., Гурч А.В., Козьма А.А., Соломон А.М., Кузнєцова А.О. РЕНТГЕНІВСЬКИЙ ФАЗОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНОГО ОКСИДНОГО КАТАЛІЗАТОРА 50%Cu ₃ (PO ₄) ₂ •50%Ni ₃ (PO ₄) ₂ <i>Golub N.P., Golub E.O., Hurch A.V., Kozma A.A., Solomon A.M., Kuznietsova A.O. THE X-RAY DIFFRACTION ANALYSIS OF A COMPLEX OXIDE CATALYST OF 50%Cu₃(PO₄)₂•50%Ni₃(PO₄)₂</i>	92-97
Симканич О.І., Салюк М.Р., Делеган-Кокайко С.В., Глух О.С., Сватюк Н.І., Чийпеш Ю.В., Петканич А.М. ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ҐРУНТІВ ІРШАВСЬКОЇ І КАМ'ЯНСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД <i>Symkanych O.I., Salyuk M.R., Delegan-Kokaiko S.V., Glukh O.S., Svatiuk N.I., Chiypesh Y.V., Petkanic A.M. ECOLOGICAL STATE OF SOILS IN IRSHAVA AND KAMIANSKE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES</i>	98-103
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРІВ	104-107
ЗМІСТ	108-109

УДК: 546.544.016+546.56+ 546.811 +546.23

Чорба О.Й., асп.; Філеп М.Й., к.х.н, с.н.с.; Погодін А.І., к.х.н, с.н.с.;
Малаховська Т.О., к.х.н., с.н.с.; Сабов М.Ю., к.х.н., доц.

ТРИАНГУЛЯЦІЯ СИСТЕМИ Cu-Sn-Se

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кафедра неорганічної хімії,
вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, 88000
e-mail: onika164604@gmail.com

Вступ

Купрум-вмісні сполуки проявляють різноманітні властивості, серед яких термоелектричні, фотоелектричні, оптичні магнітні, суперіонні, надпровідні та ін. [1-5], що визначає область їх практичного застосування. Останні роки активно проводяться дослідження складних селенідів купруму [1, 2] як перспективних термоелектричних (ТЕ) матеріалів, що зумовлено їх перевагою над традиційними ТЕ матеріалами. Подібно до бінарного Cu_2Se [6, 7] тернарні селеніди володіють низькою фононою теплопровідністю та високою електропровідністю і термоелектричною добротністю. Зазвичай дані купрум-вмісні сполуки відносяться до провідників р-типу та кристалізуються у чотирьох основних структурних типах, серед яких варто виокремити фази з алмазоподібною структурою [1, 2]. Тетраедрична координація є характерною не лише для атому купруму але і для інших елементів, що зумовлює значну варіативність можливих складів [8]. Літературні дані вказують на існування у потрійній системі Cu-Sn-Se двох сполук з алмазоподібною структурою – Cu_2SnSe_3 та Cu_2SnSe_4 [9-13]. Однак, однозначно підтверджено існування лише сполуки Cu_2SnSe_3 . Даних щодо дослідження фізико-хімічної взаємодії у системі Cu-Sn-Se у всьому концентраційному інтервалі не знайдено. Автори [9, 10] вказують на квазібінарність перерізів $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe}$, $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe}_2$, $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-SnSe}$ та $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-Se}$. У роботі [14], в якій обмежилися концентраційним інтервалом Cu-Sn-SnSe- $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-Cu}_2\text{Se-Cu}$, підтверджено квазібінарність перерізів $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe(SnSe}_2)$, $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-SnSe}$ та встановлено часткову

квазіподвійність $\text{Cu}_2\text{Se-Cu}_3\text{Sn}$, $\text{SnSe-Cu}_3\text{Sn}$ та $\text{SnSe-Cu}_6\text{Sn}_5$. Область системи Cu-Sn-Se збагачена селеном є слабо вивченою, а обмежені літературні дані суперечливі. Так згідно [12, 13] у селеновому куту системи наявна сполука Cu_2SnSe_4 із перспективними властивостями, у [10] вказується на простий евтектичний тип взаємодії у системі $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-Se}$, що виключає існування фази Cu_2SnSe_4 . Таким чином, за результатом аналізу літературних даних однозначним можна вважати квазібінарність перерізів $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe}$, $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe}_2$ та існування фази Cu_2SnSe_3 . Зважаючи на вищенаведене, детальне дослідження системи Cu-Sn-Se є актуальним.

Експериментальна частина

Досліджувані сплави одержували сплавлянням елементарних компонентів високої чистоти (99.99 мас.%) у вакуумованих (10^{-2} Па) кварцових ампулах. Максимальна температура синтезу становила 1160°C , гомогенізуючий відпал проводили при 170°C протягом 168 годин. Одержані сплави вивчали за допомогою рентгенівського фазового аналізу (РФА, порошок дифрактометр ДРОН-4-07, $\text{CuK}\alpha$ -випромінювання, Ni-фільтр, $\Delta 2\theta = 0.02^\circ$, експозиція 0.5 с) та диференційного термічного аналізу (ДТА, термопара типу К, еталон Al_2O_3). Фазовий аналіз проводили шляхом порівняння експериментальних та розрахованих за літературними даними дифрактограм фаз наявних у системі Cu-Sn-Se.

Результати та їх обговорення

Бінарні перерізи Cu-Sn, Cu-Se та Sn-Se характеризуються утворенням великої

кількості подвійних сполук [15], однак лише три з них – Cu_2Se , SnSe та SnSe_2 володіють конгруентним характером плавлення, а у системі Cu-Sn всі шість інтерметалідів плавляться інконгруентно. Фаза Cu_2SnSe_3 , що утворюється на перерізі $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe}_2$ [9, 10] плавиться конгруентно при 695°C . Значна кількість існуючих фаз у системі Cu-Sn-Se ускладнює її триангуляцію (рис. 1). Тому, для спрощення процесу триангуляції здійснено аналіз та порівняння температурних та концентраційних інтервалів існування фаз з інконгруентним характером плавлення.

Подвійні системи Cu-Sn , Cu-Se характеризуються наявністю фаз, що існують у вузькому температурному інтервалі або зазнають твердофазного розкладу. В той же час інконгруентні селеніди (CuSe , CuSe_2) та інтерметаліди (Cu_6Sn_5 , Cu_3Sn) купруму існують у широкому температурному інтервалі (є стабільними нижче відповідних перитектичних температур розкладу). Внаслідок цього, нижче температур перитектичного розкладу, перерізи за участю інконгруентних фаз можуть бути квазібінарними. Тому при проведенні триангуляції вони були враховані. Таким чином, температура гомогенізуючого відпалу, що повинна перешкоджати формуванню термічно нестабільних фаз була нами обмежена 170°C . Дана температура є нижче температур плавлення як найбільш легкоплавкого компонента (Se) так і відповідних твердофазних процесів.

За даних умов у досліджуваній потрійній системі Cu-Sn-Se існують сім бінарних фаз: Cu_2Se , CuSe , CuSe_2 , Cu_6Sn_5 , Cu_3Sn , SnSe та SnSe_2 . Дані щодо фази Cu_2SnSe_4 є суперечливими, у зв'язку із чим для підтвердження або спростування існування фази Cu_2SnSe_4 здійснено його синтез та дослідження одержаного зразку методом РФА. Фазовий склад одержаного зразку відповідає суміші Cu_2SnSe_3 та Se (рис. 2).

Додатково здійснено дослідження методом ДТА сплавів, що відповідає складу Cu_2SnSe_4 (4) та двох точок (3, 5), які знаходяться на можливому перерізі $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-Se}$ (рис. 3). Криві нагріву сплавів 3-5 містять ендотермічний ефект при 217°C , що співпадають з температурою моноваріантної

горизонталі у системі $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-Se}$ наведеній у роботі [17].

Отже, існування тернарної фази Cu_2SnSe_4 не підтверджено. В той же час результати ДТА та РФА вказують на квазібінарність перерізу $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-Se}$, про що вказувалось у роботі [17].

Враховуючи вище сказане, при триангуляції враховувалась 7 бінарних фаз, тернарна фаза Cu_2SnSe_3 та квазібінарність перерізів $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe}$, $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe}_2$, $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3\text{-Se}$. Таким чином, загальна система Cu-Sn-Se поділяється на 2 підсистеми: $\text{Cu-Sn-SnSe-Cu}_2\text{Se}$ та $\text{Cu}_2\text{Se-SnSe-Se}$ (рис. 4), триангуляція яких здійснювалася окремо та незалежно один від одного.

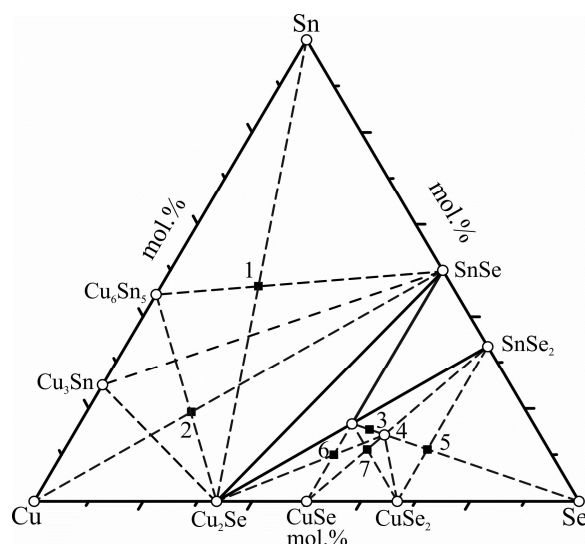

Рис. 1. Можливі квазібінарні перерізи та вибір експериментальних точок у системі Cu-Sn-Se .

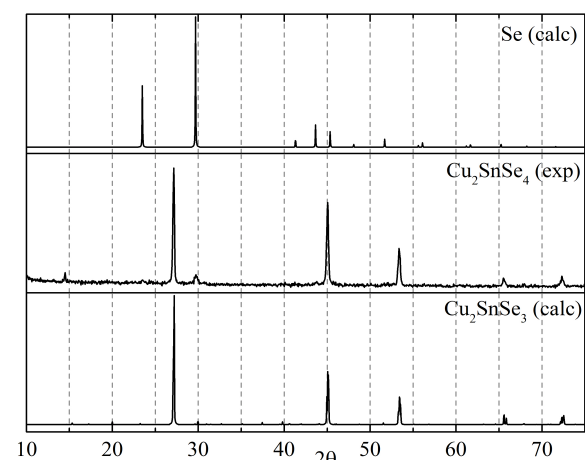

Рис. 2. Експериментальна дифрактограма Cu_2SnSe_4 та розраховані за літературними даними дифрактограми Cu_2SnSe_3 [11] та Se [16].

Оскільки квазіпотрійна система $\text{Cu}_2\text{Se}-\text{SnSe}-\text{SnSe}_2$ містить лише один переріз ($\text{Cu}_2\text{SnSe}_3-\text{SnSe}$), що не перетинається іншими, тому він однозначно є квазібінарним.

Квазіпотрійна система $\text{Cu}_2\text{Se}-\text{Cu}_2\text{SnSe}_3-\text{Se}$ містить два перерізи, які при врахуванні квазібінарності системи $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3-\text{Se}$, не перетинаються іншими, а відтак є також квазібінарними. Для підтвердження даного факту нами досліджено фазовий склад сплавів 6 та 7. Дифрактограми зразків 6 та 7 є двофазними (рис. 5) та містять рефлекси Cu_2SnSe_3 та CuSe (6) і CuSe_2 (7) відповідно. Одержані результати підтверджують квазібінарність перерізів $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3-\text{CuSe}$ та $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3-\text{CuSe}_2$ (рис. 4).

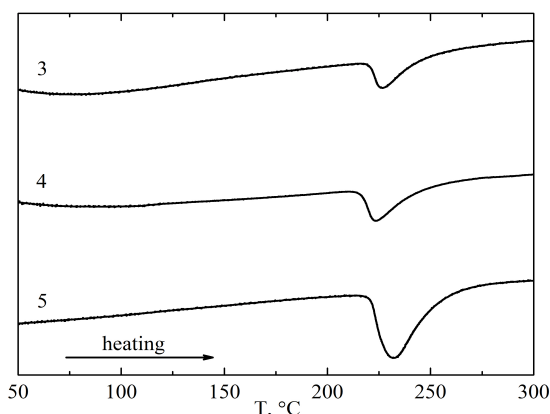

Рис. 3. Криві нагріву сплавів, що відповідають експериментальним точкам 3-5.

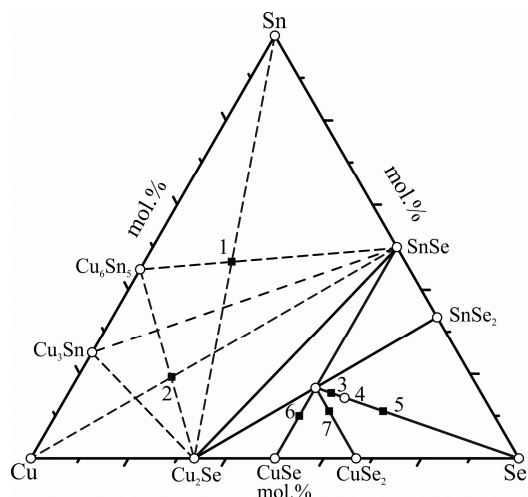

Рис. 4. Квазібінарні перерізи системи $\text{Cu}-\text{Sn}-\text{Se}$ з врахуванням квазібінарності перерізів $\text{Cu}_2\text{Se}-\text{SnSe}$, $\text{Cu}_2\text{Se}-\text{SnSe}_2$ та $\text{Cu}_2\text{SnSe}_3-\text{Se}$.

Для встановлення квазібінарних перерізів підсистеми $\text{Cu}-\text{Sn}-\text{SnSe}-\text{Cu}_2\text{Se}$ здійснювали синтез та фазовий аналіз лише значущих точок, що знаходяться в областях найбільшої інформативності [18]. Це забезпечує встановлення характеру максимальної кількості перетинаючих перерізів при мінімальній кількості синтезів.

У підсистемі $\text{Cu}-\text{Sn}-\text{SnSe}-\text{Cu}_2\text{Se}$ здійснено синтез та фазовий аналіз двох точок: $\text{Cu}_6\text{Sn}_5+\text{SnSe} \leftrightarrow \text{Sn}+\text{Cu}_2\text{Se}$ (1) та $\text{Cu}_6\text{Sn}_5+\text{Cu}_2\text{Se} \leftrightarrow \text{Cu}+\text{SnSe}$ (2). Дифрактограми зразків 1 та 2 є багатофазними (рис. 6).

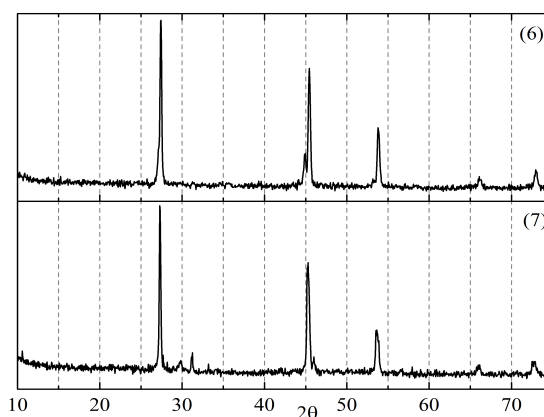

Рис. 5. Експериментальні дифрактограми точок 6 та 7 у системі $\text{Cu}-\text{Sn}-\text{Se}$.

Так дифрактограма зразку 1 містить рефлекси нтм- SnSe та інтерметаліду Cu_6Sn_5 . Дифрактограма зразку 2 характеризується наявністю трьох систем рефлексів, що належать селенідам нтм- Cu_2Se і нтм- SnSe та інтерметаліду Cu_3Sn . Таким чином встановлено, що у підсистемі $\text{Cu}-\text{Sn}-\text{SnSe}-\text{Cu}_2\text{Se}$ квазібінарними є перерізи $\text{Cu}_6\text{Sn}_5-\text{SnSe}$, $\text{Cu}_3\text{Sn}-\text{SnSe}$ та $\text{Cu}_3\text{Sn}-\text{Cu}_2\text{Se}$ (рис. 7).

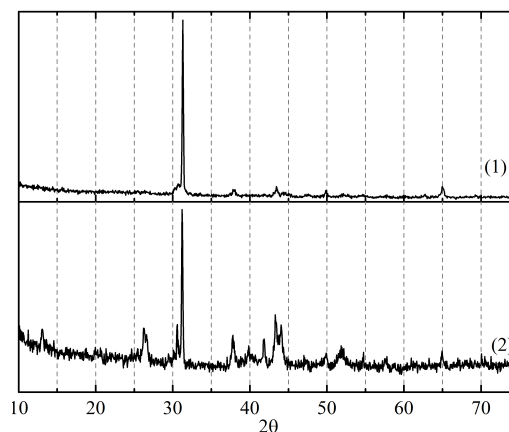

Рис. 6. Експериментальні дифрактограми точок 1 та 2 у системі $\text{Cu}-\text{Sn}-\text{Se}$.

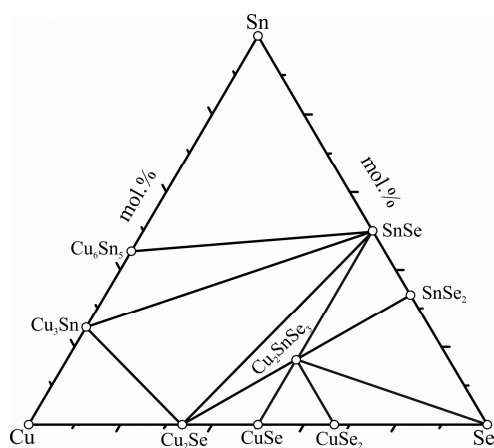

Рис. 7. Квазібінарні перерізи системи Cu–Sn–Se.

Квазіподвійність перерізів Cu_6Sn_5 – SnSe , Cu_3Sn – SnSe та Cu_3Sn – Cu_2Se підтверджує результати представлені у роботі [14].

Висновки

Методами РФА та ДТА встановлено, що у системі Cu–Sn–Se формується лише одна тернарна сполука – Cu_2SnSe_3 . Утворення фази Cu_2SnSe_4 не підтверджено, а сплав, що відповідає її стехіометричному складу є сумішшю Cu_2SnSe_3 та Se. За результатами фазового аналізу у комбінації з літературними даними проведено триангуляцію системи Cu–Sn–Se при 170°C . Підтверджено квазібінарність перерізів Cu_2Se – SnSe , Cu_2Se – SnSe_2 , Cu_2SnSe_3 –Se, Cu_2SnSe_3 – SnSe , Cu_6Sn_5 – SnSe , Cu_3Sn – SnSe і Cu_3Sn – Cu_2Se та вперше встановлено квазібінарність перерізів Cu_2SnSe_3 – CuSe та Cu_2SnSe_3 – CuSe_2 .

Список використаних джерел

1. Qiu P., Shi X., Chen L. Cu-based thermoelectric materials. *Energy Storage Mater.* 2016, 3, 85–97. Doi: 10.1016/j.ensm.2016.01.009.
2. Wei T.R., Wu C.F., Li F., Li, J.F. Low-cost and environmentally benign selenides as promising thermoelectric materials. *J. Materiomics.* 2018, 4(4), 304–320. Doi: 10.1016/j.jmat.2018.07.001.
3. Schlachter A., Harvey P.D. Properties and applications of copper halide-chalcogenoether and -chalcogenone networks and functional materials. *J. Mater. Chem. C.* 2021, 9, 6648–6685. Doi: 10.1039/D1TC00585E.
4. Thirumavalavan S., Mani K., Sagadevan S. Investigation of the structural, optical and electrical properties of copper selenide thin films. *Materials*

Research. 2015, 18(5), 1000–1007. Doi: 10.1590/1516-1439.039215.

5. Boltaev G.S., Ganeev R.A., Krishnendu P.S. Zhang K., Guo C. Nonlinear optical characterization of copper oxide nanoellipsoids. *Sci. Rep.* 2019, 9, 11414. Doi: 10.1038/s41598-019-47941-8.

6. Byeon D., Sobota R., Delime-Codrin K., Choi S., Hirata K., Adachi M., Takeuchi T. Discovery of colossal Seebeck effect in metallic Cu_2Se . *Nat. Commun.* 2019, 10(1), 1–7. Doi: 10.1038/s41467-018-07877-5.

7. Peng P., Gong Z.N., Liu F.S., Huang M.J., Ao W.Q., Li Y., Li J.Q. Structure and thermoelectric performance of β - Cu_2Se doped with Fe, Ni, Mn, In, Zn or Sm. *Intermetallics.* 2016, 75, 72–78. Doi: 10.1016/j.intermet.2016.05.012.

8. Shay J.L., Wernick J.H. Ternary chalcopyrite semiconductors: growth, electronic properties and applications. Oxford: *Pergamon Press*, 1975. P. 254.

9. Rivet J., Laruelle P., Flahaut, J. Phase Diagrams of the SnSe - Cu_2Se and SnSe_2 - Cu_2Se Systems. Order-Disorder Phenomena and Thermoconductivity of Cu_2SnSe_3 Compound. *Bull. Soc. Chim. Fr.* 1970, 5, 1667–1670.

10. Berger L.I., Kotina E.K. Phase Diagrams of the Cu_2Se - SnSe_2 , Cu_2SnSe_3 - SnSe and Cu_2Se - SnSe Systems. *Inorg. Mater.* 1973, 9 (3), 330–322.

11. Delgado G.E., Mora A.J., Marciano G., Rincón C. Crystal structure refinement of the semiconducting compound Cu_2SnSe_3 from X-ray powder diffraction data. *Mat. Res. Bull.* 2003, 38(15), 1949–1955. Doi: 10.1016/j.materresbull.2003.09.017.

12. Marciano G., Rincón C., Marín G., Tovar R. Crystal growth and characterization of the cubic semiconductor Cu_2SnSe_4 . *J. Appl. Phys.* 2002, 92, 1811–1815. Doi:10.1063/1.1492018.

13. Ge Z., Salvador J.R., Nolas G.S. Selective Synthesis of Cu_2SnSe_3 and Cu_2SnSe_4 Nanocrystals. *Inorg. Chem.* 2014, 53, 4445–4449. Doi: 10.1021/ic500100e.

14. Мороз В.М., Щурок А.І., Олексин Д.І., Мороз М.В. Т-х простір Cu-Sn-SnSe- Cu_2SnSe_3 - Cu_2Se -Cu системи Cu-Sn-Se. *Фізика і хімія твердого тіла.* 2002, 3 (4), 654–658.

15. ASM International Handbook Committees. ASM handbook. Vol.3, Alloy phase diagrams (8th Edition). Materials Park. Ohio: *ASM International*, 1992. P. 1741.

16. Cherin P., Unger P. The crystal structure of trigonal selenium. *Inorg. Chem.* 1967, 6(8), 1589–1591. Doi:10.1021/ic50054a037.

17. Berger L.I., Kotina E.G., Oboznenko Yu.V., Obodovskaya A.E. Cross Sections of the System Cu-Sn-Se. *Inorg. Mater.* 1973, 9(2), 203–207.

18. Niepel L, Malinovsky M. Triangulation of phase diagrams. *Chem. Pap.* 1978, 32(6), 810–820.

Стаття надійшла до редакції: 12.11.2021 р.

TRIANGULATION OF THE Cu-Sn-Se SYSTEM

Chorba O.J., Filep M.J., Pogodin A.I., Malakhovska T.O., Sabov M.Yu.

*Uzhhorod National University, Pidgirna St. 46, 88000, Uzhhorod; Ukraine,
onika164604@gmail.com*

Copper-containing compounds exhibit a wide range of properties, including thermoelectric, photoelectric, optical magnetic, superionic, superconducting, etc., which determines the areas of their practical use. In recent years, studies of complex copper selenides as promising thermoelectric (TE) materials have been actively carried out due to their advantages over traditional TE materials. Like binary Cu_2Se , ternary selenides have low phonon thermal conductivity and high electrical conductivity and thermoelectric quality factor. Typically, copper-containing compounds belong to the p-type conductors and crystallize in four main structural types, among which phases with a diamond-like structure should be distinguished. Data on the nature of physicochemical interaction in the Cu – Sn – Se system are limited and contradictory. In view of this, it is important to carry out the triangulation of the ternary system Cu–Sn–Se, which is the first stage of the study of multicomponent systems.

The investigated alloys of the Cu – Sn – Se system were obtained by fusing elementary components of high purity in vacuum quartz ampoules. The obtained alloys were investigated using X-ray powder diffraction (XRD) and differential thermal (DTA) analyzes. At the temperature of homogenizing annealing (170°C) there are seven binary Cu_2Se , CuSe , CuSe_2 , Cu_6Sn_5 , Cu_3Sn , SnSe , SnSe_2 and one ternary phase Cu_2SnSe_3 stable in the Cu – Sn – Se ternary system. The existence of the ternary phase of Cu_2SnSe_4 has not been confirmed, because the alloy corresponding to its stoichiometric composition is a mixture of Cu_2SnSe_3 and Se. To establish quasibinary sections of the Cu – Sn – Se system were performed the synthesis and phase analysis of only the significant points in the most informative areas. This ensures the establishment of the nature of the maximum number of quasibinary sections with a minimum number of syntheses. According to the results of phase analysis in combination with the literature data the triangulation of the Cu – Sn – Se system was carried out at 170°C . The quasibinary of the Cu_2Se – SnSe , Cu_2Se – SnSe_2 , Cu_2SnSe_3 – Se, Cu_2SnSe_3 – SnSe , Cu_6Sn_5 – SnSe , Cu_3Sn – SnSe , and Cu_3Sn – Cu_2Se sections was confirmed, and the quasibinary of the Cu_3Sn – Cu_2Se was established at first.

Keywords: triangulation; quasibinary section; phase analysis.

References

1. Qiu P., Shi X., Chen L. Cu-based thermoelectric materials. *Energy Storage Mater.* 2016, 3, 85–97. Doi: 10.1016/j.ensm.2016.01.009.
2. Wei T.R., Wu C.F., Li F., Li, J.F. Low-cost and environmentally benign selenides as promising thermoelectric materials. *J. Materiomics.* 2018, 4(4), 304–320. Doi: 10.1016/j.jmat.2018.07.001.
3. Schlachter A., Harvey P.D. Properties and applications of copper halide-chalcogenoether and -chalcogenone networks and functional materials. *J. Mater. Chem. C.* 2021, 9, 6648–6685. Doi: 10.1039/D1TC00585E.
4. Thirumavalavan S., Mani K., Sagadevan S. Investigation of the structural, optical and electrical properties of copper selenide thin films. *Materials Research.* 2015, 18(5), 1000–1007. Doi: 10.1590/1516-1439.039215.
5. Boltaev G.S., Ganeev R.A., Krishnendu P.S. Zhang K., Guo C. Nonlinear optical characterization of copper oxide nanoellipsoids. *Sci. Rep.* 2019, 9, 11414. Doi: 10.1038/s41598-019-47941-8.
6. Byeon D., Sobota R., Delime-Codrin K., Choi S., Hirata K., Adachi M., Takeuchi T. Discovery of colossal Seebeck effect in metallic Cu_2Se . *Nat. Commun.* 2019, 10(1), 1–7. Doi: 10.1038/s41467-018-07877-5.
7. Peng P., Gong Z.N., Liu F.S., Huang M.J., Ao W.Q., Li Y., Li J.Q. Structure and thermoelectric performance of $\beta\text{-Cu}_2\text{Se}$ doped with Fe, Ni, Mn, In, Zn or Sm. *Intermetallics.* 2016, 75, 72–78. Doi: 10.1016/j.intermet.2016.05.012.
8. Shay J.L., Wernick J.H. Ternary chalcopyrite semiconductors: growth, electronic properties and applications. Oxford: Pergamon Press, 1975. P. 254.

9. Rivet J., Laruelle P., Flahaut, J. Phase Diagrams of the SnSe-Cu₂Se and SnSe₂-Cu₂Se Systems. Order-Disorder Phenomena and Thermoconductivity of Cu₂SnSe₃ Compound. *Bull. Soc. Chim. Fr.* 1970, 5, 1667–1670.
10. Berger L.I., Kotina E.K. Phase Diagrams of the Cu₂Se-SnSe₂, Cu₂SnSe₃-SnSe and Cu₂Se-SnSe Systems. *Inorg. Mater.* 1973, 9 (3), 330–322.
11. Delgado G.E., Mora A.J., Marcano G., Rincón C. Crystal structure refinement of the semiconducting compound Cu₂SnSe₃ from X-ray powder diffraction data. *Mat. Res. Bull.* 2003, 38(15), 1949–1955. Doi: 10.1016/j.materresbull.2003.09.017.
12. Marcano G., Rincón C., Marín G., Tovar R. Crystal growth and characterization of the cubic semiconductor Cu₂SnSe₄. *J. Appl. Phys.* 2002, 92, 1811–1815. Doi:10.1063/1.1492018.
13. Ge Z., Salvador J.R., Nolas G.S. Selective Synthesis of Cu₂SnSe₃ and Cu₂SnSe₄ Nanocrystals. *Inorg. Chem.* 2014, 53, 4445–4449. Doi: 10.1021/ic500100e.
14. Moroz V.M., Shchurok A.I., Oleksyn D.I., Moroz M.V. T-x Space Cu-Sn-SnSe-Cu₂SnSe₃-Cu₂Se-Cu of Systems Cu-Sn-Se. *Physics and chemistry of solid state.* 2002, 3 (4), 654–658 (in Ukr).
15. ASM International Handbook Committees. ASM handbook. Vol.3, Alloy phase diagrams (8th Edition). Materials Park, Ohio: *ASM International*, 1992. P. 1741.
16. Cherin P., Unger P. The crystal structure of trigonal selenium. *Inorg. Chem.* 1967, 6(8), 1589–1591. Doi:10.1021/ic50054a037.
17. Berger L.I., Kotina E.G., Oboznenko Yu.V., Obodovskaya A.E. Cross Sections of the System Cu-Sn-Se. *Inorg. Mater.* 1973, 9(2), 203–207.
18. Niepel L, Malinovský M. Triangulation of phase diagrams. *Chem. Pap.* 1978, 32(6), 810–820.